

ЄВРОПЕЙСЬКІ ТРАДИЦІЇ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ БАТЬКІВ ЩОДО МАЙНА ДИТИНИ В УКРАЇНІ

Андрій ГАЛАШ

аспірант

Хмельницький університет управління

та права імені Леоніда Юзькова

м. Хмельницький, Україна

Актуальність дослідження європейських традицій у правовому регулюванні прав та обов'язків батьків щодо майна дитини в Україні зумовлена сучасними процесами гармонізації національного законодавства із правом Європейського Союзу та загальноєвропейськими стандартами захисту прав дитини. У контексті євроінтеграційного курсу України особливого значення набуває адаптація підходів до управління майном дитини, які ґрунтуються на принципі найкращих інтересів дитини, прозорості та підзвітності дій батьків або законних представників. Водночас національне законодавство ще зберігає певні прогалини та суперечності щодо меж здійснення батьківських повноважень у майновій сфері, що актуалізує необхідність комплексного переосмислення відповідних норм з урахуванням європейського досвіду.

Крім того, зростання кількості випадків порушення майнових прав дітей, зокрема у сфері розпорядження нерухомістю, спадковими активами чи доходами дитини, підсилює потребу у вдосконаленні правових механізмів їх захисту. Європейські правові традиції пропонують ефективні інструменти забезпечення балансу між автономією сім'ї та контролем з боку держави, що дозволяє мінімізувати ризики зловживань з боку батьків. У цьому зв'язку дослідження таких підходів має не лише теоретичне, а й практичне значення для формування сучасної, узгодженої та ефективної моделі правового регулювання майнових відносин за участю дітей в Україні в умовах розробки оновленого Кодексу права приватного¹.

Формування законодавства, що регулює права та обов'язки батьків щодо майна дитини в Україні, має глибоке історичне коріння і бере свій початок ще з часів Київської Русі. Одним із перших джерел, у якому закріплювалися відповідні норми, була «Руська Правда». У цьому

¹ Цивільний кодекс України (Кодекс права приватного) (2026). URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/acfdba61-10e4-48e6-9aa1-474e88a63dd5](https://itd.rada.gov.ua/acfdba61-10e4-48e6-9aa1-474e88a63dd5)

правовому акті містилися положення, що стосувалися спадкування майна після смерті батьків, визначення майнових прав дітей залежно від їх походження, а також способів їх захисту у разі заподіяння шкоди майну третіми особами. Зокрема, стаття 94 регулювала порядок переходу майна від батька до дітей, тоді як стаття 98 передбачала обмеження у спадкових правах для дітей, народжених від рабині, які не могли претендувати на майно свого батька².

Такі положення свідчать про зародження базових підходів до правового врегулювання майнових відносин за участю дітей, хоча вони й були тісно пов'язані із соціальною структурою тогочасного суспільства. Водночас уже на цьому етапі простежується прагнення до впорядкування спадкових відносин і визначення кола осіб, які мають право на майно, що стало підґрунтям для подальшого розвитку правового регулювання у цій сфері.

Подальший розвиток правового регулювання прав та обов'язків батьків щодо майна дитини дослідники пов'язують із добою Литовсько-Руської держави. У Литовських статутах було закріплено норми, що врегульовували цивільні відносини у сфері власності, спадкування та управління маєтками, які поширювалися як на дорослих, так і на неповнолітніх членів родини. Ці акти визначали загальні засади майнових прав різних станів, приділяючи значну увагу питанням переходу майна та його збереження в межах сім'ї. Водночас у статутах відсутнє чітке виокремлення норм, присвячених саме майновим правам і обов'язкам батьків та дітей як самостійного правового інституту. Питання правоздатності дітей і належності їм майна розглядалися у межах загального цивільного регулювання, де ключову роль відігравали інститути спадкування та землеволодіння. Сімейне майно при цьому сприймалося передусім як об'єкт права власності в системі феодалних відносин, а його передача здійснювалася за усталеними спадковими правилами³.

Цивільний кодекс Галичини 1797 р., який належить до числа перших модерних кодифікацій цивільного права в Європі, містив норми, що регулювали сімейні правовідносини, зокрема права та обов'язки батьків і дітей, а також питання прав подружжя й опіки. У його структурі ці положення були виділені в окремий блок у межах загальної системи цивільного права. У ньому закріплювалися обов'язки батьків щодо виховання, утримання та охорони інтересів дітей, а також визначалися

² Правда Роуськаѧ. СОУДЪ ЛЕРОСЛАВЛЬ ВОЛОДИМИРИЦА. URL: <http://litopys.org.ua/yushkov/yl04.htm>

³ Майкут Х. В. (2009). Цивільне право на українських землях за литовськими статутами: історико-правове дослідження: дис. на здобуття наук. ст. канд. юрид. н.: спеціальність 12.00.01. Львів, 2009. С. 156-160.

правові наслідки, пов'язані з володінням майном і передачею майнових прав у сім'ї.

Так, у Главі І «Про права, що стосуються особистих властивостей та якостей» передбачалося, що правовий захист поширюється навіть на ще ненароджену дитину (п. 22). Крім того, законодавець розрізняв окремі вікові категорії дітей: до 7 років, малолітніх до 14 років та неповнолітніх до 24 років (п. 21), що впливало на обсяг їх правового захисту. У пунктах 40-45 визначалися поняття сім'ї, родинних зв'язків, ступенів споріднення, а також правовий статус батьків і дітей. Кодекс також встановлював критерії визнання дитини народженою у шлюбі: якщо вона з'явилася не раніше сьомого місяця після укладення шлюбу або не пізніше десятого місяця після смерті чоловіка (п. 132). Окремо врегульовувалися випадки легітимації дітей, народжених поза шлюбом, у разі подальшого одруження батьків (п. 135), а також статус дітей, народжених у недійсному шлюбі за відсутності обізнаності батьків про перешкоди до його укладення (п. 136). Водночас діти, народжені поза шлюбом, не мали права на спадкування після батька (п. 138), однак за ними зберігалось право на матеріальне утримання (п. 139)⁴.

Кодекс права приватного (проект Цивільного кодексу України) є продовження історично сформованих європейських правових цінностей в Україні. Пропонується права та обов'язки батьків і дітей щодо майна врегулювати окремою главою 104 «Юридичний режим майна батьків і дітей, яка виходить із принципу роздільності майна батьків і дітей, визнаючи їх самостійними суб'єктами права власності, навіть за умов спільного проживання. Водночас у разі виникнення спору щодо належності майна між батьками та малолітніми чи неповнолітніми дітьми презюмується, що таке майно належить батькам, якщо інше не буде доведено у судовому порядку. Окремо підкреслюється, що речі, придбані для забезпечення розвитку, навчання та виховання дитини, включаючи предмети особистого користування, є її власністю. Разом із цим на батьків покладається обов'язок забезпечити дитині можливість користування майном, необхідним для її гармонійного розвитку.

Особливе значення у правовому регулюванні має інститут управління майном дитини, який покладає на батьків або інших законних представників обов'язок діяти виключно в інтересах дитини. Управління майном малолітньої дитини здійснюється за взаємною згодою батьків, із урахуванням потреб та, за можливості, думки самої дитини. Проект оновленого ЦК України встановлює чіткі обмеження щодо розпорядження таким майном: без дозволу органу опіки та

⁴ Володимир Ватрас. Зміст та види джерел сімейного права, що діяло на українських землях, які входили до складу Австро-Угорської імперії. Актуальні проблеми правознавства. 2019. №. 3. С. 93. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/765>.

підкування забороняється відмова від майнових прав дитини, обтяження її майна, укладення зобов'язань від її імені, а також вчинення правочинів щодо нерухомості чи іншого цінного майна. Такий дозвіл надається лише за умови гарантування збереження майнових прав та житлових інтересів дитини.

Неповнолітні діти наділяються ширшим обсягом майнової самостійності, оскільки можуть вчиняти окремі правочини за згодою батьків або законних представників, а в окремих випадках – із додатковим дозволом органу опіки та підкування. Проект оновленого ЦК України також визначає підстави, за яких орган опіки може відмовити у наданні дозволу на вчинення правочинів щодо майна дитини, зокрема у разі існування ризиків порушення її прав або відсутності згоди між законними представниками. При цьому всі спори, пов'язані з управлінням майном дитини, можуть вирішуватися як органами опіки та підкування, так і судом, що забезпечує додаткові гарантії захисту її інтересів.

Окремо врегульовано питання використання доходів від майна дитини та аліментів. Доходи, отримані від майна малолітньої дитини, можуть використовуватися батьками на потреби сім'ї, однак із дотриманням інтересів дитини. Неповнолітні мають право самостійно розпоряджатися доходами від власного майна у визначених законом межах. Водночас аліменти визнаються власністю дитини, а особа, яка їх отримує, зобов'язана використовувати ці кошти виключно за цільовим призначенням. Проект оновленого ЦК України також передбачає можливість участі неповнолітньої дитини у розпорядженні аліментами, а в певних випадках і право самостійно їх отримувати та використовувати⁵.

Проведений аналіз свідчить, що правове регулювання прав та обов'язків батьків щодо майна дитини в Україні має глибоке історичне підґрунтя та формувалося під впливом різних правових традицій, починаючи від звичаєвого права Київської Русі й до кодифікованих актів європейського зразка. Оновлений проект ЦК України відображає європейські підходи до регулювання майнових прав дітей, зокрема через закріплення їх самостійного права власності, визначення особливостей управління таким майном та встановлення обмежень для запобігання зловживанням з боку батьків.

⁵ Цивільний кодекс України (Кодекс права приватного) (2026). URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/acfddb461-10e4-48e6-9aa1-474e88a63dd5](https://itd.rada.gov.ua/acfddb461-10e4-48e6-9aa1-474e88a63dd5)